
Çevre için Küresel Antlaşma

EDİTÖR: FEVZİ ÖZLÜER ÇEVİRİ: SERDE ATALAY

Çevre için Küresel Antlaşma

EDİTÖR: FEVZİ ÖZLÜER ÇEVİRİ: SERDE ATALAY

Çevre İçin Küresel Antlaşma

Editör: Fevzi zler

Çeviri: Serde Atalay

Redaksiyon: Ülkü Şahin - Serde Atalay

Yayınlayan: Ekoloji Kolektifi Derneği

Basım Tarihi: Mayıs, 2018

Tasarım Konsept: Ahmet ęt

Tasarım Uygulama: Cömert Uygur Erdem

Kategori: Hukuk

e.ISBN: 978-605-81514-1-3

Ekoloji
Kolektifi

EKOLOJİ KOLEKTİFİ DERNEğİ

📍 Farabi sk No: 24/16 ankaya/Ankara

☎ +90 (312) 425 7764 ✉ iletisim@ekolojikolektifi.org

🌐 ekolojikolektifi.org 🐦 @ekolojikolektif 📘 ekoloji.kolektifi

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
ÇEVRE İÇİN KÜRESEL ANTLAŞMA	3
Başlangıç	3
Madde 1 - Ekolojik olarak sağlıklı bir çevre hakkı	5
Madde 2 - Çevreye özen gösterme ödevi	5
Madde 3 - Entegrasyon ve sürdürülebilir kalkınma	5
Madde 4 - Nesiller arası eşitlik	5
Madde 5 - Önleme	5
Madde 6 - Tedbir	6
Madde 7 - Çevresel Zararlar	6
Madde 8 - Kirleten Öder	6
Madde 9 - Bilgiye erişim	6
Madde 10 - Halkın katılımı	7
Madde 11 - Çevresel adalete erişim	7
Madde 12 - Eğitim ve yetiştirme	7
Madde 13 - Araştırma ve yenilik	7
Madde 14 - Devlet dışı aktörlerin ve ulusaltı kurumların rolü	7
Madde 15 - Çevresel normların etkinliği	8
Madde 16 - Direnç	8
Madde 17 - Gerilememe	8
Madde 18 - İşbirliği	8
Madde 19 - Silahlı çatışma	8
Madde 20 - Ulusal durumların çeşitliliği	8
Madde 21 - Antlaşmanın uygulanmasının izlenmesi	9
Madde 22 - Sekreterlik	9
Madde 23 - İmza, onama, kabul, onay, katılım	9
Madde 24 - Yürürlük	10
Madde 25 - Antlaşmadan çekilme	10
Madde 26 - Emanetçi	10

SUSAN BİNİAZ - “ÇEVRE İÇİN KÜRESEL ANTLAŞMA”

TEKLİFİ HAKKINDA SORULACAK 10 SORU	11
1. Amacı nedir?	12
2. Antlaşma bir Devletin diğer Devletlere ya da kendi vatandaşlarına veya her ikisine karşı ödevleri hakkında mıdır?	14
3. Antlaşma'nın amaçlanan kapsamı nedir?	15

4. Hükümler ne anlama geliyor?	16
5. Diğer uluslararası anlaşmalarla ilişkisi nedir?	17
6. Hüküm taslakları nereden gelmektedir?	21
7. Antlaşma Taslağında çevrenin yetersiz şekilde korunmasının gerçek sebepleri ele alınmakta mıdır?	22
8. Küresel Antlaşma'da yer alan genel kurallar şeytan çoğu zaman ayrıntıda gizlidir dedirten belirli uluslararası çevre sorunlarını çözmeye yardımcı olur muydu?	23
9. Müzakere edilen bir Küresel Antlaşma neye benzeyecektir ve katma değer sağlayacak mıdır?	23
10. Bir Küresel Antlaşmanın müzakere edilmesinin gölge maliyeti nedir?	24

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULU- ÇEVRE İÇİN KÜRESEL ANTLAŞMAYA DOĞRU **26**

FEVZİ ÖZLÜER - ÇEVRE İÇİN KÜRESEL ANTLAŞMA! AMA NASIL?	31
Küresel Sözleşme Düzeni	31
Sermayedarlara Naif Bir Çağrı: Çevre İçin Küresel Antlaşma	33
Adalet Duygusunun Küresel Düzeyde Onarılması	34
Nasıl Bir Antlaşma?	36

Fevzi Özlüer

2003 yılından bu yana Ankara Barosu'na kayıtlı olarak serbest avukatlık yapmaktadır. Bir çok kent ve çevre hukuku ihlaldinden doğan davada avukatlık yapmaktadır. Ekoloji Kolektifi üyesidir.

Serde Atalay

2017 yılında, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Özel Hukuk (İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku) Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi. Ankara Barosu'nda Stajyer Avukat

GİRİŞ

1

Bu yayın, geçtiğimiz Haziran ayında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na gelen, Çevre İçin Küresel Antlaşma'yı, Susan Biniaz'ın Kolombiya Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden yayımladığı “Çevre İçin Küresel Antlaşma” Teklifi Hakkında Sorulacak 10 Soru” makalesini, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen “Çevre İçin Küresel Antlaşmaya Doğru” kararını ve Fevzi Özlüer'in “Çevre İçin Küresel Antlaşma ! Ama Nasıl?” yazısını barındırmaktadır.

Bu antlaşma süreci, küresel düzeyde çevre hukukunun ve belki de daha genel olarak küresel hukukun işlemez hale geldiğinin kabulü üzerinde şekillendi. Fransız hukukçular tarafından önce Fransa'da sonra da Avrupa'da gündeme getirilen yeni bir küresel antlaşma gereği, Habitat 3, Paris Antlaşması sürecinin de bir yanıyla devamı olarak görülebilir. 7 Mayıs 2018 günü 143 ülke tarafından da “Çevre İçin Küresel Antlaşmaya Doğru” kararı kabul edildi. Türkiye, Amerika, Rusya, Suriye, Filipinler ise bu antlaşmanın yapılması gereğine karşı oy kullandı. Küresel çevre sorunlarıyla, yerel çevre sorunlarının özellikle kirlilik, iklim değişikliği, kimyasal atıklar, kentleşme, biyolojik çeşitlilik temelinde neredeyse iç içe geçtiği bir tarihsel dönemde ortak bir hukuki düzene acil ihtiyaçlar da artıyor. Bu metinleri Türkiye gündemine getirirken, küresel düzeyde hukuk düzeninin yaşadığı sorunlara dikkat çekmek istiyoruz. Bu yayının amacı, Küresel Antlaşma metninin Türkiye açısından olmazsa olmaz bir metin olduğunu ortaya koymak değildir. Bu yayının amacı: Küresel çevre sorunlarına karşı küresel hukuki düzenin tıkandığını ve hatta krize girdiğini göstermek, bu konuda yeni arayışları canlı tutmaktır. Daha önemlisi de bu küresel hukuk normlarının işlevsizleştirilmesinden bir çıkışın olup olmadığını tartışmaktır.

Ekoloji Kolektifi Derneği olarak uzun yıllardır, pek çok hak temelli çevre metnini Türkçe'ye kazandırdık. Daha önce çevirisini yayınladığımız, Halkların Anlaşması, Paris Anlaşması, Ekososyalist Bildirge, Bolivya ve Ekvador Anayasaları çevirilerinde olduğu gibi dünya ölçeğinde kent, iklim, çevre,

doğa koruma konusunda kamusal bir sorumlulukla yürütülen tartiřmala-
rı, politik metinleri, yasal düzenlemeleri Türkiye'nin ve Türkiye'deki kamu
politikası yapıcılarının gündemine taşımak ve doğru bir kamu politikası-
nın gelişmesine katkı koymak ve ekoloji bilgisinin toplumsal bir temel ka-
zanmasını sağlamak amacındayız.

Kamu politikası alanında, evre ve kenti korumaya yönelik yurttaş hare-
ketleri ve kent - evre koruma ödevinin yükümlülük sahibi devlet organ-
ları bulunmaktadır. evre koruma sürecinde, ortak iyiyi ve doğru bilgiyi
harekete geçirmek için etkin bir yurttaşlık bilinci, ekolojik hakların kulla-
nılması açısından bu çevirilerin önemli olduğunu düşünüyor, bu niyet ve
temenniyle iyi okumalar diliyoruz.

Ekoloji Kolektifi

ÇEVRE İÇİN KÜRESEL ANTLAŞMA

2

SORBON, PARİS
20 HAZİRAN 2017

Başlangıç

Bu Antlaşma'nın Tarafları;

Çevreye yönelik tehditlerdeki artışı ve çevrenin daha iyi korunmasını teminen küresel düzeyde iddialı ve uyumlu bir şekilde davranma ihtiyacı olduğunu kabul ederek;

16 Haziran 1972 tarihinde Stockholm'de kabul edilen Birleşmiş Milletler İnsani Çevre Konferansı Deklarasyonu, 28 Ekim 1982 tarihinde kabul edilen Doğa İçin Dünya Sözleşmesi ve 14 Haziran 1992 tarihinde Rio'da kabul edilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Deklarasyonu'nu yeniden teyit ederek;

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 25 Eylül 2015 tarihinde kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne olan bağlılıklarını hatırlatarak;

Özellikle iklim değişikliği sorununun ele alınması ihtiyacının aciliyetini değerlendirerek ve 9 Mayıs 1992 tarihinde New York'ta kabul edilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde ve 12 Aralık 2015 tarihli Paris Anlaşması'nda belirlenmiş hedefleri hatırlatarak;

Gezegendeki biyolojik çeşitliliğinin acil eylem gerektirecek derecede eşi görülmemiş bir şekilde kaybedildiğini gözlemleyerek;

Doğal kaynaklar kullanılırken, ekosistemlerin dirençli olmaları ve

temel hizmetleri vermeyi sürdürmeleri sağlanarak, Dünya üzerindeki yaşamın çeşitliliğinin korunması ve beşeri refaha ve yoksulluğun ortadan kaldırılması hedeflerine katkıda bulunulmasının sağlanması ihtiyacını yeniden teyit ederek;

Dünya üzerindeki canlı topluluklarının yaşamlarına yönelik küresel tehditlerin tüm Devletlerin, içinde buldukları farklı ulusal şartlar ışığında, ortak ancak ayrılaştırılmış sorumluluklarına, imkân ve kabiliyetlerine uygun olarak, mümkün olduğunca yakın işbirliği içerisinde çalışmalarını ve uluslararası etkin ve uygun bir eylemde yer almalarını gerektirdiğini kabul ederek;

Gelecek neslin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeksizin, her neslin, aynı zamanda Dünya ekosisteminin dengesine ve bütünlüğüne saygı göstererek ihtiyaçlarını karşılayabilmesi amacıyla, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için kararlı olarak;

Kadınların sürdürülebilir kalkınmayla ilgili konulardaki önemli rolüne ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadınların güçlendirilmesinin teşvik edilmesine vurgu yaparak;

Kendi yetkileri altındaki yerli halkların, yerel toplulukların, göçmenlerin, çocukların, engellilerin ve hassas durumda bulunan kişilerin insan hakları, sağlık hakkı, hak ve bilgilerine saygı gösterilmesi, bunların desteklenmesi ve gözetilmesi ihtiyacının bilincinde olarak;

Sivil toplum, ekonomik aktörler, şehirler, bölgeler ve diğer ulusaltı merciler dâhil Devlet dışı aktörlerin çevrenin korunmasındaki önemli rollerini memnuniyetle karşılayarak;

Sürdürülebilir kalkınma için bilim ve eğitimin temel önemini vurgulayarak;

Kuşak içi ve kuşaklar arası eşitliğin rehberliğinde hareket etmeye dikkate ederek;

Tüm kesimlerin çevrenin korunması ve muhafaza edilmesine yönelik çalışmalarına ilham kaynağı olacak ve yönlendirecek ortak bir pozisyon ve ilkelerin benimsenmesi ihtiyacını teyit ederek;

Aşağıda belirtilen hususlarda anlaşmaya varmışlardır;

Madde 1 - Ekolojik olarak sağlıklı bir çevre hakkı

Her insan, sağlığı, esenliği, haysiyeti, kültürü ve mutluluğu için yeterli olan ekolojik olarak sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.

Madde 2 - Çevreye özen gösterme ödevi

Her Devletin veya uluslararası kurumun, her gerçek veya tüzel, kamu veya özel kişinin çevreye özen gösterme ödevi bulunmaktadır. Bu amaçla, herkes, Dünyanın ekosisteminin muhafaza edilmesine, korunmasına ve eski durumuna getirilmesine kendi düzeylerinde katkıda bulunur.

Madde 3 - Entegrasyon ve sürdürülebilir kalkınma

Taraflar, özellikle iklim değişikliği, okyanusların korunması ve biyolojik çeşitliliğin korunması ile mücadeleyi teşvik etmek için çevresel koruma gerekliliklerini politikalarının ve ulusal ve uluslararası faaliyetlerin planlanması ve uygulanmasına entegre ederler.

Taraflar sürdürülebilir kalkınmayı gözetirler. Bu amaçla, hem sürdürülebilir hem de çevreye duyarlı kamu destek politikalarının, üretim ve tüketim kalıplarının teşvik edilmesini sağlarlar.

Madde 4 - Nesiller arası eşitlik

Nesiller arası eşitlik, çevre üzerinde etki yapabilecek kararlara rehberlik eder.

Mevcut nesiller kararlarının ve eylemlerinin gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetini riske atmamalarını sağlarlar.

Madde 5 - Önleme

Çevresel zararı önlemek için gerekli tedbirler alınır.

Taraflar, kendi yetkileri veya kontrolleri altındaki faaliyetlerin diğer Tarafların çevrelerine veya ulusal yetki sınırlarının ötesindeki alanlara zarar

vermemesini garanti etmekle yükümlüdürler.

Çevreye önemli bir olumsuz etkisi olması muhtemel bir projeye, bir faaliyete, plana ya da bir programa yetki verilmesi ya da bunlara girilmesine karar verilmeden önce bir çevresel etki değerlendirmesinin yapılmasını sağlamak için gerekli önlemleri alırlar.

Devletler özellikle, gerekli özeni gösterme yükümlülükleri dolayısıyla, yetki verdikleri veya giriştikleri yukarıda belirtilen projenin, faaliyetin, planın veya programın etkisini gözetim altında tutarlar.

Madde 6 - Tedbir

Ciddi veya geri döndürülemez bir hasar riskinin bulunduğu hallerde, bilimsel kesinliğin eksikliği, çevresel bozulmayı önlemeye yönelik etkin ve orantılı önlemlerin kabulünü er-telemek için bir sebep olarak kullanılmaz

Madde 7 - Çevresel Zararlar

Çevresel zararın uygun bir şekilde giderilmesi için gerekli tedbirler alınır.

Taraflar, diğer Devletlere, o Devletlerin çevreleri üzerinde ani zararlı etkiler yaratması muhtemel doğal afetleri veya acil durumları derhal bildirirler. Taraflar ilgili Devletlere yardım etmek için derhal işbirliği yaparlar.

Madde 8 - Kirleten Öder

Taraflar, çevre kirliliğinin ve çevredeki diğer nitelik ve niceliksel bozulmaların önlenmesi, etkilerini hafifletme ve iyileştirme maliyetlerinin mümkün olan en fazla ölçüde, buna sebebiyet veren tarafından yüklenmesini sağlarlar.

Madde 9 - Bilgiye erişim

Herkes resmi makamların elinde bulunan çevreyle ilgili bilgilere herhangi bir menfaat belirtmesi gerekmeksizin erişme hakkına sahiptir.

Resmi makamlar, ulusal mevzuat çerçevesinde, çevreyle ilgili geçerli bilgileri toplar ve genelin bilgisine sunar.

Madde 10 - Halkın katılımı

Herkes, resmi makamların çevre üzerinde önemli bir etkisi olabilecek kararlarının, önlem-lerinin, planlarının, programlarının, faaliyetlerinin, politikalarının ve norm belirleyici bel-gelerinin hazırlık sürecine, uygun bir aşamada ve seçenekler halen açıkken katılma hakkına sahiptir.

Madde 11 - Çevresel adalete erişim

Taraflar, mevcut Antlaşmanın hükümlerini dikkate alarak, resmi makamların veya özel kişilerin çevre hukukuna aykırı eylemlerine veya kusurlarına itiraz etmek için tazminat ve hukuki çözüm yolları da dâhil olmak üzere idari ve adli usullere etkin ve uygun bir şekilde erişme hakkını temin ederler.

Madde 12 - Eğitim ve yetiştirme

Taraflar, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için herkeste sorumlu davranış ilhamı oluşturmak için çevre eğitiminin mümkün olduğunca genç kuşağın üyelerine olduğu kadar yetişkinlere de öğretilmesini sağlarlar.

Taraflar, çevreyle ilgili konularda ifade ve bilgilenme özgürlüğünün korunmasını sağlarlar. Taraflar, ekosistemler ve çevrenin korunması ve muhafaza edilmesi konularında eğitici nitelikli bilgilerin medya aracılığıyla yayılmasını desteklemektedirler.

Madde 13 - Araştırma ve yenilik

Taraflar, ekosistemler ve insan faaliyetlerinin etkileri hakkındaki bilimsel bilginin geliştirilmesini ellerinden geldiğince teşvik ederler. Taraflar, bilimsel ve teknolojik bilgi alışverişi gerçekleştirmek ve yenilikçi teknolojiler dâhil çevreye saygılı teknolojilerin gelişimi, benimsenmesi, yaygınlaştırılması ve transferini arttırmak suretiyle işbirliği yaparlar.

Madde 14 - Devlet dışı aktörlerin ve ulusaltı kurumların rolü

Taraflar, bunların çevrenin korunmasındaki önemli rolünü dikkate alarak, bu Antlaşmanın Devlet dışı aktörler ve sivil toplum, ekonomik aktörler, şehirler ve bölgeler dâhil ulusaltı kurumlar tarafından uygulanmasını teşvik için gerekli tedbirleri alırlar.

Madde 15 - Çevresel normların etkinliği

Taraflar, etkin çevre kanunlarını kabul etme ve bunların etkin ve adil bir şekilde uygulanmalarını ve icrasını sağlama ödevi taşırlar.

Madde 16 - Direnç

Taraflar, ekosistemlerin ve insan topluluklarının çevre sorunlarına ve çevredeki bozulmaya dayanacak şekilde çeşitlilik ve kapasitelerini muhafaza etmeleri ve eski durumlarına dönmeleri için gerekli önlemleri alırlar.

Madde 17 - Gerilememe

Taraflar ve usulaltı kurumları mevcut mevzuatla teminat altına alınan çevresel koruma düzeyini azaltıcı etkiyi haiz faaliyetlerden veya bu çeşit normların kabulünden kaçınırlar.

Madde 18 - İşbirliği

Taraflar, Dünyanın ekosisteminin ve canlı yaşamların bütünlüğünü muhafaza etmek, korumak ve eski durumuna döndürmek için, işbu Antlaşmanın hükümlerinin uygulanmasında iyi niyetle ve küresel ortaklık ruhuyla işbirliği sergilerler.

Madde 19 - Silahlı çatışma

Devletler, uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleri uyarınca, silahlı çatışmalar karşısında çevreyi korumak için uygulanabilir tüm önlemleri alırlar.

Madde 20 - Ulusal durumların çeşitliliği

En az gelişmiş ve çevreleri en kırılgan durumda olan ülkeler başta olmak

üzere gelişmekte olan ülkelerin özel durumlarına ve ihtiyaçlarına özel önem verilecektir.

Ulusal şartlar dikkate alınarak, uygun hallerde, Tarafların ortak ancak ayrıştırılmış sorumlulukları ve yeterlilikleri dikkate alınır.

Madde 21 - Antlaşmanın uygulanmasının izlenmesi

İşbu Antlaşma hükümlerinin uygulanmasını kolaylaştırmak ve Antlaşma hükümlerine uyumu teşvik etmek amacıyla işbu Antlaşmayla bir uyum mekanizması oluşturulmaktadır.

Bu mekanizma, bağımsız uzmanlar Komitesinden oluşur ve kolaylaştırıcı faaliyetlere odaklıdır. Mekanizma, şeffaf, düşmanca ve cezalandırıcı olmayan bir şekilde işler. Komite Tarafların ulusal şartlarına ve yeterliliklerine özel önem atfeder.

İşbu Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten bir yıl sonra, Emanetçi, Komitenin görevlerini yerine getirme usul ve esaslarını belirlemek üzere Tarafları toplantıya çağırır.

Tarafların her biri, Komitenin göreve başlamasından iki yıl sonra ve Tarafların toplantısında belirlenecek bir sıklıkta (dört yılı aşmamak kaydıyla), Antlaşmanın hükümlerinin uygulanmasında kaydettiği ilerlemeyle ilgili olarak Komiteye rapor verir.

Madde 22 - Sekreterlik

İşbu Antlaşmanın Sekreteryası Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği [veya Birleşmiş Milletler Çevre Programı İcra Direktörlüğü] tarafından sağlanacaktır.

Genel Sekreter [veya Birleşmiş Milletler Çevre Programı İcra Direktörü] Tarafları gerektiği kadar toplantıya çağırır.

Madde 23 - İmza, onama, kabul, onay, katılım

İşbu Antlaşma, Devletlerin ve uluslararası kuruluşların imzasına açıktır ve onların onama-sına, kabulüne veya onayına tabidir. Antlaşma; New York'ta bulunan Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde XXX ila XXX tarihleri arasında imzaya açıktır ve imza süresinin sona erdiği tarihten sonraki günden itibaren katılıma açılır. Antlaşmanın onanmasına, kabulüne, onaylanmasına ve Antlaşmaya katılıma ilişkin belgeler Emanetçi tarafından saklanır.

Madde 24 - Yürürlük

İşbu Antlaşma, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne Antlaşmanın onama, kabul, onay veya katılım belgesinin tevdi tarihinden üç ay sonra yürürlüğe girer.

Onama veya katılım belgesinin XX'e tevdi edilmesinden sonra Antlaşmayı onayan, onaylayan, kabul eden veya Antlaşmaya katılan her bir Devlet ve uluslararası kuruluş için, Antlaşma söz konusu devletin kendi onama veya katılım belgesini tevdi ettiği tarihten üç ay sonra yürürlüğe girer.

Madde 25 - Antlaşmadan çekilme

İlgili Taraf bakımından işbu Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıllık sürenin sona ermesini takiben, ilgili Taraf, Emanetçiye yazılı bildirimde bulunarak her zaman işbu Antlaşmadan çekilebilir. Çekilme kararı, ilgili bildirimde Emanetçiye tebliğ edildiği tarihten itibaren bir yıllık sürenin sona ermesiyle birlikte ya da söz konusu tebligatta belirtilecek diğer tarihte yürürlüğe girer.

Madde 26 - Emanetçi

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinlerin eşit derecede geçerli olduğu bu Antlaşmanın aslı, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne emanet edilir.

“ÇEVRE İÇİN KÜRESEL ANTLAŞMA” TEKLİFİ HAKKINDA SORULACAK 10 SORU¹

SUSAN BINIAZ²

Çevrenin korunması konusunda hem ulusal hem de uluslararası düzeyde daha fazla şeyin yapılması gerektiğine şüphe yoktur. Bunu sağlamak için ortaklaşa gerçekleştirilecek her türlü çabayı içtenlikle karşılamak, özellikle Trump’ın döneminde, cazip bir durumdur. Mesele, bu “Küresel Antlaşma” teklifinin çevresel korumayı arttırmak için doğru bir araç olup olmadığıdır.

Küresel Antlaşma³; diğer kişi ve kurumların yanı sıra, Fransa Cumhurbaşkanı Macron ve Kaliforniya Eski Valisi Arnold Schwarzenegger tarafından geçtiğimiz Haziran ayında Paris’te hayata geçirildi. Antlaşma, en azından ilk aşamasında, yasal olarak bağlayıcı olan geniş ve birbiriyile kesişen ilkeleri yansıtmakta. Fransa, yaklaşmakta olan BM Genel Kurulunda Antlaşma’nın geliştirilmesine devam edilmesi yönünde destek aramaya niyetli.

Antlaşma teklifi; böyle bir belgenin müzakeresine başlanıp başlanmayacağı sorusunun cevabı aranırken ele alınması gereken hem hukuki hem

1 Ağustos 2017 tarihinde Kolombiya Üniversitesi’nde yayımlanan bu makalenin orijinaline <http://columbiaclimatelaw.com/files/2017/08/Biniaz-2017-08-Global-Pact-for-the-Environment.pdf> adresinden erişilebilir. Yazarın izniyle bu makale türkçeleştirilmiştir.

2 Susan Biniaz ABD Dışişleri Bakanlığı’nda Hukuk Müşaviri Yardımcısı olarak görev yapmıştır. Uzun yıllar uluslararası çevre hukuku alanına giren konuların sevk ve idaresinden sorumlu olmuş ve 1989 ila bu yılın başına kadar Bakanlığın baş iklim avukatlığı görevini de üstlenmiştir

3 Bkz. Çevre İçin Küresel Antlaşma, Ön Taslak (24 Haziran 2017), <https://perma.cc/L4PM-PTV2>.

de politika içerikli bir dizi soruyu da gündeme getirmektedir. Aşağıda yer alan sorularla gerekli tartışmanın en azından kısmen başlatılması amaçlanmaktadır.

1. Amacı nedir?

* Küresel Antlaşma'nın amaç(lar)ı farklı şekillerde karakterize edilmiştir. Örneğin;

- hâlihazırda çevre alanındaki uluslararası meselelerdeki “parçalı bir görünüm arz eden” yaklaşım yerine “birleştirilmiş” veya “uyumlu” bir mevzuat bütünü yaratmak;
- çeşitli “esnek (yumuşak) hukuk” ilkelerine hukuki bağlayıcılık kazandırmak;
- hem ulusal hem de uluslararası düzeyde mahkemelerin dayanak alabilecekleri hukuku tesis etmek ve/veya
- çevre odaklı bir insan hakları sözleşmesi hazırlamak.

* Bu amaçların her biri hem;

- arzu edilebilir olup olmadıkları hem de
- arzu edilebilirler ise, Küresel Antlaşma taslağının bunu sağlayıp sağlamadığı

bakımlarından analiz edilmelidir.

* Bir örnek vermek açısından, “birleştirilmiş” uluslararası çevre hukukunun gerçekten arzu edilebilir olup olmadığı sorusu oldukça tartışmalıdır.

- Çevresel sorunlar oldukça çeşitlilik göstermektedir.
- Uluslararası çevre hukukunun kendine has özelliklerinden ve güçlü yönlerinden biri, her bir anlaşmanın/yaklaşımın eldeki mevcut bir problemin kendine has özelliklerine uygun olarak nüans içerecek şekilde tasarlanmış olmasıdır.
- Bazı hallerde, bazı Devletlerin katılımı feda edilse dahi, hukuk hükümlerinin hem içerik hem de icra bakımından katılığı en üst

mertebede olabilir;. Diğer hallerde ise, bunun tam tersi geçerli olabilir. Pek çok durumda ise durum, hükümlerin özü, lafzı, “bağlayıcılığı”, esnekliği, uygulamanın incelenmesi vb. konularda dikkatli bir dengeyi tesis edildiği bunun ortasında bir yerdedir. Yenilikçi çözümlerin sayısı çok fazladır.

- Kimileri bu yaklaşımı “parçalı bir görünüm arz eden bir yaklaşım” olarak görmektelerse de kimileri bu durumu eldeki duruma uygun yaratıcı ve yenilikçi çözümlerin üretilmesine imkân veren bir durum olarak görmektedir.
- “Her duruma uyan” bir yaklaşımın çok çeşitli çevre problemlerinin ele alınmasında daha “uyumlu” ya da daha etkili – ya da en az mevcut yaklaşım kadar etkili - olup olmayacağı kesinlikle net değildir.

* Bir başka örnek vermek gerekirse, hukuki bağlayıcılığı olmayan ilkelerin hukuki bağlayıcılığı olan ilkelere dönüştürülmesi mutlaka ki avantaj yaratacak değildir (hangi ilkelerin bu kapsama alınacakları ve bunların nasıl formüle edilecekleri konusunda mutabakat olsa bile). Çevre hukukunun gelişiminde çeşitli ilkelerin, sadece “bağlayıcılığı bulunmayanların” bile, perde gerisinde yararlı rolleri olmuştur ve olmaya da devam etmelidir. Bu gerçekte pek çok Rio Deklarasyonu ilkesinin oynadığı bir roldür;

- Söz gelimi, “tedbir” kavramının düşünülmesi, ilgili bilimsel bilgilerin kesin olmadığı bir durumda, maddi taahhütlerin niteliği hakkında işlevsel olarak bilgi sağlayabilir;
- Gelecek kuşaklar hakkında düşünmek, karar vericileri mevcut kuşakların menfaatlerinden daha ötesine karşı duyarlı hale getirebilir;

Belirli bir konuya özel bir kanunun gelişimine temel teşkil eden müphem ilkelerin bizzat kendilerinin hukuki yükümlülükler açısından uygun olup olmadıkları net değildir. Dahası, bu ilkelerin kendisi birer kanunsa, bunların daha spesifik kanunlarla ilişkisi nedir? Bu ilkelerin belirli konularda benimsenmiş daha dengeli yaklaşımları geçersiz kılmaları mı amaçlanmaktadır? Bu yaklaşım, asgari düzeyde, önemli boyutta hukuki kafa karışıklığı yaratabilir.

* Küresel Antlaşma'nın amaçlarının yerine getirilmesi, Antlaşma, ulusal mahkemelerin esas alacakları bir hukuk normu oluşturması amaçlandığı ölçüde, en azından kısmen, her bir Devletin iç hukuk sisteminin bu amaca erişilmesine el verip vermediğine bağlı olacaktır. Mahkemelerin uygulamaları dâhil olmak üzere iç hukukun etkisinin mutlaka ki Antlaşma'nın mevcudiyetiyle birlikte kendiliğinden ortaya çıkması gerekli değildir.

* Uluslararası mahkemelerin Küresel Antlaşma'ya dayalı şekilde hüküm tesis etmeyi istemeleri ölçüsünde, bu olasılık şöyle bir önemli soruyu gündeme getirmektedir: Antlaşma'nın sadece İmzacı Taraflar arasındaki hukuku mu yansıtmaya yoksak daha geniş anlamda uluslararası hukuk normu tesis etmesi mi amaçlanmaktadır?

- Eğer ikinci seçenek geçerliyse, Antlaşma'ya katılma niyetinde olmayan Devletler dahi içeriğine daha dikkatle yaklaşmayı isteyeceklerdir.
- Sadece Birinci seçeneğin geçerli olduğu durumda bile, Antlaşma'nın yasal hükümlerinin bir uluslararası yargılamada uygulanırılığını gündeme getirebilme düşüncesi, Antlaşma'da öngörülen uyum ve uygulama yaklaşımının "kolaylaştırıcı" niteliğine ters düşebilir.

2. Antlaşma bir Devletin diğer Devletlere ya da kendi vatandaşlarına veya her ikisine karşı ödevleri hakkında mıdır?

* Antlaşma taslağının bazı hükümleri diğer Devletleri etkileyen çevresel etkilerle ilgili olarak uygulanırken, diğer hükümlerin sadece yurt içindeki durumlara uygulandığı veya açık uçlu olduğu izlenimi edinilmektedir.

* Her bir hükümle amaçlanan erişim kapsamının değerlendirilmesi ve netleştirilmesi gerekecektir. Örnek olarak, "çevreye verilen zararların uygun şekilde telafisini sağlayacak" önlemlerin alınmasıyla ilgili yükümlülük teklifi bakımından, hükmün sadece bir İmzacı Tarafın toprakları içerisinde uygulanmasının sağlanmasıyla hükmün o topraklar dışındaki yerlerde de uygulanmasının sağlanması arasında önemli bir fark olacaktır.

* Bu konuların ele alınması sadece yükümlülüğün açığa kavuşturulması bakımından değil ayrıca her bir İmzacı Tarafın diğer İmzacı Tarafın Antlaşmaya uyum ve uygulama noktalarındaki niyetinin boyutunu

değerlendirebilmesi açısından da önemli olacaktır. Mevcut taslak şekliyle Antlaşma'dan;

- Antlaşma'ya uymadığı iddia olunan İmzacı Tarafın sadece sınır aşan çevresel etkiye sebep olduğu durumda;
- etkilerin sadece yurtiçiyle sınırlı olduğu durumda;
- etkilerin sadece yurtiçiyle sınırlı olduğu ancak insan haklarıyla ilgili yükümlülüklerden biriyle ilgili olduğu durumda ve/veya
- başka bir sebeple

bir İmzacı Tarafın, diğer Tarafın Antlaşma hükümlerine uygun şekilde hareket etmesinde bir menfaatinin bulunup bulunmayacağını açıkça göstermemektedir.

* Antlaşma ile doğrudan doğruya bireylerin davranışlarının düzenlenmesinin amaçlanıp amaçlanmadığı sorusu bu konuyla ilgili bir sorudur. Uluslararası hukukun “süjesi” genellikle Devletlerdir (ve kimi zaman da uluslararası kuruluşlardır); Antlaşma taslağı Madde 2’de olduğu gibi bir uluslararası anlaşmanın doğrudan doğruya bireylere ödevler yüklemesi oldukça olağandışı bir durumdur. Uluslararası anlaşmalar genellikle Devletlere kendi vatandaşlarından (ya da kendi kaza yetkisi sınırları içinde bulunan kişilerden) X’i yapmalarını veya Y’den kaçınmalarını zorunlu kılan ödevler yüklemek yoluyla bireylerin davranışlarını hedef alırlar.

* Madde 1’de öngörülen herkesin “ekolojik olarak sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı” bakımından, bu hak her bir İmzacı Taraf tarafından sadece kendi vatandaşları bakımından mı yoksa diğer İmzacı Tarafların vatandaşları bakımından riayet edilecek bir hak mıdır?

* Son olarak, Antlaşma’nın birkaç hükmü edilgen yapıda kaleme alınarak (söz gelimi: Madde 5’te “gerekli adımlar alınacaktır ....” Ve Madde 6’da “(...) bilimsel kesinliğin bulunmayışı kullanılmayacaktır ....”) bunların uygulanmasından kimin sorumlu olduğu sorusu açıkta bırakılmıştır.

3. Antlaşma’nın amaçlanan kapsamı nedir?

*Küresel Antlaşma taslağı “çevrenin” korunması meselesini ele almaktadır.

* Nasihat verici bir beyan bağlamında, terimin kapsamının tam olarak tanımlanmamış olması kabul edilebilir bir durum olabilir.

* Ancak, geniş kapsamlı hukuki bağlayıcılığı olan yükümlülükleri belirlemeyi amaçlayan bir yasal belge söz konusu ise, bu durum kritik önemde tanımsal sorunlar yaratmaktadır.

* Antlaşma taslağına silahlı çatışma hukukunun eklenmesiyle oldukça geniş bir yaklaşımın amaçlandığı izlenimi edinilmektedir. Durum bu mudur? Örneğin;

- Su ürünlerinin korunması konusunu içermekte midir? (Eğer içeriyorsa, coğrafi alan her bir İmzacı Tarafın münhasır ekonomik bölgesiyle mi yoksa daha geniş olarak okyanuslarla mı sınırlıdır?)
- Balina avcılığı konusunu içermekte midir?
- Ticaret hukukunu içermekte midir? (örneğin “tedbir” konusundaki hüküm potansiyel olarak bir İmzacı Tarafın ithal ürünleri sınırlandırma imkan ve kabiliyeti bakımından uygulanacaktır)

4. Hükümler ne anlama geliyor?

* Hüküm taslaklarının pek çoğu aşırı derecede geniş ifadeler içermektedir. Bu özellik belki bağlayıcı niteliğini bulunmayan, fon niteliğindeki ilkeler için uygun bir özellik olabilir ancak, hukuki bağlayıcılığı bulunan yükümlülükler bağlamında hükümlerin yorumlanması açısından önemli meseleler doğurmaktadır.

* Örneğin;

- “Çevresel koruma gereklilikleri” nelerdir? (Madde 3)
- Gelecek nesillerin “ihtiyaçları” nelerdir? (Örneğin ekonomik güvenliğe ihtiyaç duyuyorlar mı? Potansiyel olarak birbiriyle yarışacak ihtiyaçların değerlendirmesini kim yapacak? Ve bu ihtiyaçlardan hangi “ödünler verilecek?)) (Madde 4)
- “Çevre zararı” nedir? (Madde 5)
- “Etkili” bir çevre hukuku nedir? (Madde 15)
- “Ekosistemlerin çeşitliliğini ve kapasitesini yeniden kurmak için..

. çevrede meydana gelebilecek biçimsel ve niteliksek bozulmalara direnmek “ için hangi önlemler gereklidir? (Madde 16)

- “Mevcut yasayla garanti edilen küresel çevre koruma seviyesi” nedir? Ulusal hukuk? Uluslararası hukuk? (Madde 17)

* Söz konusu hükümlerin geniş kapsamlılığı ve muğlaklığı düşünüldüğünde, bu hükümlerin yorumuna ve uygulanmasına kim karar verecektir? İmzacı Tarafların her biri mi? İmzacı Taraflar hep birlikte mi? Yerel mahkemeler mi? Uluslararası mahkemeler mi?

- Uygun bir şekilde, 21. Maddede öngörülen uyum / uygulama usulünün tamamen kolaylaştırıcı nitelikte olduğu düşünüldüğünde, hükümlerin yorumlanmasında rolü bulunmamaktadır.

5. Diğer uluslararası anlaşmalarla ilişkisi nedir?

* Anahtar bir husus da, Antlaşma ve özellikle belirli konuları ele almak üzere özel olarak tasarlanmış olan diğer anlaşmalar arasında var olması amaçlanan ilişkidir.

* Teorik olarak, kapsamlı bir çevre sözleşmesi örneğin;

- bu anlaşmaların antlaşmayla tutarsız olan hükümlerini geçersiz kılarak;
- belirli bir anlaşmada belirli bir meselenin ele alınmaması durumunda, ona ilave yaparak;
- yorumlanmalarına yardımcı olarak ya da
- antlaşmada ister bu şekilde öngörülmesi sebebiyle (örneğin “saklı hükümler” aracılığıyla) ya da üst kanun “lex specialis” teorisi sebebiyle bu anlaşmalar üzerinde hiçbir etkiye sahip olmayarak

diğer, daha spesifik anlaşmalarla ilişkilendirilebilir.

* Alternatif olarak, bir anlaşma genel ilkeleri belirleyebilir ve daha özel kuralların/standartların gelecekte başka bir merci tarafından belirlenmesini gerektirebilir (Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin deniz kirliliği konusunda yaptığı gibi).

* Global Antlaşma taslağı bu konular etrafında ciddi meseleleri gündeme getirmektedir. Amaç bakımından net bir ifadenin bulunmayışı hukuki alanda çokça kafa karışıklığına sebep olacaktır. Bazı hallerde, bunun, Devletlerin Antlaşmanın genel ilkelerinden birinin daha spesifik bir anlaşmaya eklenmesi hususunu değerlendirdikten sonra bilerek reddedebilecekleri örneğinde olduğu gibi, istenmeyen sonuçlar doğurması da muhtemeldir.

* Örneğin Paris Anlaşmasını ele alalım;

- Paris Anlaşması'nın İmzacı Taraflarından biri “ulusal düzeyde belirlenmiş” katkılarla (“NDC’ler”) ilgili düzenli olarak bir rapor hazırlayarak sunmak zorundadır ancak Anlaşma söz konusu katkıların içeriği konusunda özellikle maddi gereklilikler belirlememektedir.
- Antlaşma'nın 3. Maddesinde “iklim değişikliğiyle mücadele” konusuna özel vurgu yapılmaktadır ve Antlaşma'nın pek çok hükmünün potansiyel olarak NDC’lerin içeriğine uygulanması mümkündür. Örneğin;

* Küresel Antlaşma bir İmzacı Taraftan şunları sağlamasını talep edecek midir? İmzacı Tarafın NDC’sinin: kuşaklar arası eşitlik ilkesini (Madde 4) gözetmesi; çevre zararına engel olması (Madde 5); sürdürülebilir kalkınmayla uyumlu olması (Madde 3); çevrenin korunmasıyla ilgili gereklilikleri içermesi (Madde 1); diğer Devletlerde veya ulusal yargı sınırları dışında kalan alanlarda zarara yol açmamış olma (Madde 5).

- Antlaşma, örneğin, dirençlilik hakkında 16’ncı Maddenin Paris Anlaşmasını imzalayan Taraflara antlaşmanın kabulü noktasında ek yükümlülükler getirip getirmediği sorusu gibi, Paris Anlaşması ile ilgili diğer soruları da gündeme getirmektedir.

* Örneğin “tedbir” e ilişkin 6’ncı maddeyi ele alalım;

- Küresel Antlaşma taslağı belirli bir “tedbir” yorumu getirmektedir.
- Çeşitli uluslararası anlaşmalara yansımış her biri mevcut belirli bir çevre problemini ele almak üzere tasarlanmış pek çok diğer önleyici “ilke” veya “yaklaşım” mevcuttur.
- Bu tedbir söylemleri: zarar olasılığının ne derece olması gerektiği,

zararın ne kadar ciddi olması gerektiği, bilimin zararı belirlemek konusunda ne kadar yetersiz olması gerektiği ve hangi önlemlerin ertelenmemesi gerektiği dâhil olmak üzere çeşitli konularda pek çok açıdan farklılık göstermektedirler.

- Örneğin Londra Protokolü'nde yer alan tedbir ifadesi bu boyutların her biri bakımından Küresel Antlaşma'dan farklılık göstermektedir.
- Biyogüvenlik Protokolü, Stockholm Sözleşmesi, Ayrık Stoklar Anlaşması, Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması ve İklim Değişikliği Üzerine BM Çerçeve Sözleşmesi dâhil pek çok diğer uluslararası belgede diğer varyasyonlara da rastlanmaktadır. Bunların her biri söz konusu anlaşma/konu için özel olarak tasarlanmıştır.
- Eğer varsa, bu madde Londra Protokolü veya farklı bir tedbir yorumu içeren herhangi bir başka anlaşma üzerinde ne gibi bir etki yaratacaktır?

* Bilgiye erişim konulu 9'uncu maddeyi örnek alalım;

- Hüküm taslaklarında Aarhus Sözleşmesi gibi bu konuyu düzenleyen temel uluslararası anlaşmada yer alan nüansların hiçbirini dikkate alınmamaktadır. Bilgiler gizli bilgi dahi olsa hiçbir bilgi kapsam dışı bırakılmaksızın bilgilerin tamamına erişilebilecektir.
- Bu sebeple, Antlaşma'nın taslak metni hukuki açıdan bağlayıcılığı bulunan bir yükümlülük için değil nasihat niteliğindeki bir ilke için daha uygundur. (Halkın katılımı ve çevresel adalete erişim konularındaki hükümler için de aynı durum geçerlidir).
- Müzakerecilerin bilgiye erişim hakkıyla ilgili olarak böylesine kati bir söylem üzerinde anlaşmaya varmalarını her ne kadar ihtimal dışıysa da, anlaşmaya vardıklarını varsayalım, bu Aarhus Sözleşmesi'nin çok daha detaylı hükümleriyle nasıl ilişkilendirilecektir?

* "Geriye götürülemezlik" hakkındaki 17'nci maddeyi örnek olarak alalım;

- CITES Tarafları için bir türün Ek I'den Ek II'ye taşınması bu hükmün ihlali olur mu?

- Ulusal düzeyde değerlendirildiğinde, bu tam manasıyla, ulusal çevre kanunlarının asla daha koruyucu bir yöne yönlendirilemeyeceği manasına mı gelecektir? Başka hiçbir faktörün bununla bir ilgisi bulunmayacak mıdır?

* Antlaşma taslağında “gelişmekte olan ülkelerin özel durumuna ve ihtiyaçlarına, özellikle de en az gelişmiş ve çevreye en duyarlı olanlara” özel önem verilmesi öngörülmektedir. Taslak metinde ayrıca, Tarafların “ortak ancak ayrılaştırılmış sorumluluklarının ve bunlara ilişkin imkân ve kabiliyetlerinin farklı ulusal şartlar ışığında” “uygun ise” dikkate alınmasına da imkân verilmektedir.

- Taraflar arasında ayrıştırmanın yapıp yapılmayacağı, yapılacak ise bunun nasıl gerçekleştirileceği noktasında çevre anlaşmaları aşırı ölçüde farklılık göstermektedirler.
- Pek çok anlaşmada kasıtlı olarak hiçbir ayırım bulunmamaktadır (örneğin Antarktika Çevre Protokolü).
- Taraflar arasında ayırım yapan anlaşmalar ise bu ayırımın zımni veya açık bir şekilde olup olmayacağı; bu ayırımın hangi taahhütler için geçerli olacağı; bunların belirli Taraf kategorilerine dayalı olup olmayacağı noktasında oldukça farklılık göstermektedirler. Örneğin;

* Cıva emisyonuyla ilgili Minamata Sözleşmesi’nde yükümlülükler bakımından önemli bir farklılık getirilmemekte, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ekonomilerine sahip ülkeler için finansal yardım öngörülmektedir.

* Londra Protokolü’nde Tarafların kendi seçimlerine bağlı olarak, belirli Protokol yükümlülüklerini uygulamaya başlamadan önce “geçiş” dönemi tercihinde bulunabilmelerine imkân verilmektedir.

* Montreal Protokolü bir gelişmekte olan ülkeler alt kategorisine mensup ülkelerin belirli yükümlülükler bakımından mühletten yararlanmalarına imkân vermektedir.

* Paris Anlaşması’nda “ulusal düzeyde belirlenmiş katkılar” bakımından Tarafların kendi belirlemelerine göre farklılaşabilmeleri öngörüldürken, Anlaşma’nın çeşitli boyutları bakımından Taraflar arasındaki ayrışma farklı yollarla ele alınmaktadır.

* Dolayısıyla, Antlaşma'nın farklılaşma konusundaki herhangi bir hükmünün başka anlaşmalar üzerinde ne gibi etkileri olduğunu açıklığa kavuşturmak son derece önemlidir. Bu hükümlerin mevcut anlaşmalar üzerinde herhangi bir etkisinin olmayacağı açığa kavuşmuş olsa bile, gelecekteki anlaşmaları etkileyip etkilemeyeceğinin açığa kavuşturulması gerekecektir.

- Ayrıca, "CBDR" ilkelerinin sadece belirli bağlamlarda uygulanacağı (ve 20'nci Maddede bununla ilgili özel ifadenin sadece Paris Anlaşma'sında bulunuyor oluşu) düşünüldüğünde, "uygun ise" ifadesinin uygulanmasından maksadın ne olduğunun net bir şekilde açıklanması da kritik derecede önemli olacaktır. CBDR'nin nerede uygun olduğuna, nerede diğer anlaşmalardan farklılaşacağına veya diğer hususlara Küresel Antlaşma'nın Tarafları mı karar verecektir?

* Bunlar, açık bir şekilde ele alınmadıkları takdirde, Antlaşma teklifinin doğası gereği kaçınılmaz şekilde ortaya çıkabilecek endişe verici noktalara sadece birkaç örnektir.

6. Hüküm taslakları nereden gelmektedir?

* Bazı hallerde, bir hükmün, söz gelimi tedbir niteliğindeki "kirleten öder" ilkesi gibi hâlihazırda mevcut olan bir ilkenin hukuken bağlayıcı bir yorumu (ya da o ilkenin bir varyasyonu) olmasının amaçlandığı izlenimi edinilmektedir.

- Yukarıda not edildiği üzere, kesin çizgilerle belirlenmiş formülasyonlar, bu ilkelerin uluslararası çevre alanında pek çok "meşru" varyasyonlarının bulunmasından dolayı bir nebze keyfi niteliktedir.
- Taraflar arasında ayırım yapan anlaşmalar ise bu ayırımın zımni veya açık bir şekilde olup olmayacağı; bu ayırımın hangi taahhütler için geçerli olacağı; bunların belirli Taraf kategorilerine dayalı olup olmayacağı noktasında oldukça farklılık göstermektedirler. Örneğin;

* Bazı hallerde, bir hükmün, mevcut uluslararası mevzuatın oldukça budanmış bir yorumu olduğu izlenimi edinilmektedir (örneğin, bilgiye erişim, halkın katılımı konularında).

- Silahlı çatışma özelinde, mevcut mevzuat hükmünün (“uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleri uyarınca”) oldukça kısaltılmış bir versiyonu olmasının ya da silahlı çatışma hukukunu değiştirmesinin amaçlanıp amaçlanmadığı açık değildir. Her halükarda, bu konunun oldukça tartışmalı bir konu olması muhtemeldir.

* Bazı hallerde, bir hüküm belirli Devletlerin iç hukukundan türetilbilir (örneğin belirli bir çeşit çevreye ilişkin bir insan hakkı).

* Bazı hallerde ise, bir hüküm bir uluslararası anlaşmadan ödünç alınabilir. Söz gelimi, uyum/uygulama yaklaşımı Paris Anlaşması’ndan türetilmiş gibidir.

* Son olarak, “geriye götürülemezlik” hükmü (örneğin Rio+20’ya kadar olan süreçte olduğu gibi) uluslararası alanda gündeme getirilen ancak kabul görmemiş daha önceki tekliflerden türetilmiş olabilir. Bir hüküm ayrıca Paris Anlaşması’nın “ileriye dönüklük” nosyonundan serbestçe türetilmiş de olabilir ancak, Paris Anlaşması’nda geçen “ileriye dönüklük” ifadesinin hukuki bağlayıcılığının bulunmadığını ve büyük ölçüde bağlama özel bir ifade olduğunu vurgulamak gerektir.

7. Antlaşma Taslağında çevrenin yetersiz şekilde korunmasının gerçek sebepleri ele alınmakta mıdır?

* Geniş kapsamlı ve hukuki bağlayıcılığı bulunan hükümler üzerinde varılacak kapsayıcı bir anlaşma sayesinde, küresel ölçekte çevre koruma düzeyinde iyileşme sağlanacağı Antlaşma’da açıkça taahhüt edilmektedir (geniş kapsamlılığın spesifik nitelikte olmaktan ve bağlayıcı olmanın da bağlayıcı olmaktan muhtemelen daha iyi olduğu varsayımıyla.)

* Ancak, böyle bir anlaşmanın, yetersiz korunmanın temel nedenlerini bulacağı açık mıdır?.

* Kaynak kısıtlamaları, siyasi irade eksikliği ve / veya etkisiz uygulama nedeniyle koruma yetersiz olabilir.

* Bu gibi durumlarda, geniş, bağlayıcı ilkeler içeren yeni bir sözleşmenin arka planda yer alan meseleleri ele alacağı düşünülmemektedir.

* Bunun yerine, mali / teknik yardım, model kanunların geliştirilmesi ve / veya icra için kapasite oluşturma garantisi verilebilir.

8. Küresel Antlaşma'da yer alan genel kurallar şeytan çoğu zaman ayrıntıda gizlidir dedirten belirli uluslararası çevre sorunlarını çözmeye yardımcı olur muydu?

* Antlaşma'nın gelecekteki uluslararası çevre hukuku gelişimine uygulanması tasarlandığı ölçüde, bu Antlaşma yararlı bir Antlaşma olacak mıdır?

* Uluslararası havacılık faaliyetlerinden kaynaklı sera gazı meselesini ele almak amacıyla, ICAO nezdinde piyasaya dayalı dengeleme mekanizmasıyla ilgili olarak son dönemde gerçekleştirilen müzakereler örnek olarak düşünüldüğünde;

- Antlaşma'nın yüksek oranda genellik içeren hükümlerinin üzerinde ihtilaf bulunan bağlama özel mevcut meselelerin çözümüne yardımcı olacağı düşünülmemektedir.
- Aksine, bu meselelerin çözümü yenilikçi, probleme odaklı çözümleri gerektirmiştir (örneğin gönüllü seçim yoluyla erken aşamada katılım; daha geç aşamalarda katılım için özel tasarlanmış istisnalar ve dengeleme gerekliliklerinin zaman içerisinde yerine getirilmesi için "dinamik" formül gibi).

* Benzer şekilde, HFC üretiminin ve tüketiminin kademeli şekilde azaltılmasına ilişkin Montreal Protokolü'nde geçtiğimiz yıl gerçekleştirilen Kigali Değişikliği müzakeresinde de geniş şekilde ifade edilen hukuk ilkelerinin varlığından istifade edilmediği görülmektedir. Bunun yerine, müzakereci Devletler, çeşitli esneklik düzeylerini haiz olan yeni Taraf gruplarının yaratılması da dâhil olmak üzere, yüksek oranda spesifik yaklaşımların benimsenmesi suretiyle bir anlaşmaya varmışlardır.

9. Müzakere edilen bir Küresel Antlaşma neye benzeyecektir ve katma değer sağlayacak mıdır?

* Yeni bir Küresel Antlaşma'nın neye benzemesi muhtemeldir?

* Bazı Devletler sınırları geniş şekilde çizilmiş yasal hükümleriyle birlikte yeni bir uluslararası anlaşmaya kabul gösterebilirler.

- Bu Devletler, uluslararası düzeyde, bunun, diğer Devletleri çevrenin daha yüksek oranda korunması istikametine doğru yönlendireceğini düşünebilirler.

- Ulusal düzeyde ise, anlaşmanın hükümlerinin doğrudan veya dolaysız şekilde iç hukuka aktarılmasına çalışabilirler (Belirli hukuk sistemlerine sahip Devletler yüksek oranda genellik içeren bir çevre kanunuyla kendilerini oldukça rahat hissedebilirler).
- Aynı zamanda, pek çok Devletin, hükümlerin hukuki özelliği, kapsam genişliği, insan hakları boyutu veya diğer hususlar özelinde Antlaşma'nın yaklaşımı bakımından endişe taşımaları muhtemel olacaktır.
- Bu Devletler bekleneceği üzere (ister onların yerine kaim olacak isterse onlara ek yapacak olsun) Antlaşma'nın mevcut uluslararası anlaşmaları etkilemesinden ya da gelecekteki uluslararası anlaşmalara hanel getirmesinden sakınacaklardır.
- Ayrıca, çok yönlü ilkelerin veya karmaşık yasaların tek bir formüle indirgenmesi konusunda muhtemelen güçlü endişeler taşıyacaklardır.

* Tek başına iklim değişikliği konusunun bile eklenmesi müzakerelerin zorlu geçeceğini garanti eder.

* Ortaya çıkacak Antlaşma, eğer müzakere edilebilirse, muhtemelen çeşitli eksiklikler, istisnalar ve uygulama alanı bulamayacak hükümler içerecektir. Ortada, bu Antlaşma'nın artı değer yaratıp yaratmayacağı veya gerçekte hukuki kafa karışıklığı yaratmakla ve mevcut yasal rejimleri olumsuz yönde etkilemekle sonuçlanıp sonuçlanmayacağı gibi meşru bir soru bulunmaktadır.

10. Bir Küresel Antlaşmanın müzakere edilmesinin gölge maliyeti nedir?

* Devletler uluslararası çevre konularıyla ilgili olarak sınırlı düzeyde müzakere "bant genişliğine" sahiptirler.

* Bu bakımdan, – muhtemelen oldukça tartışmalı ve zaman alacak - yeni bir Küresel Antlaşmanın müzakere edilmesiyle zaman ve kaynaklar en iyi şekilde kullanılmış olacak mı?

* Çevre koruma düzeyinin yükseltilmesi önündeki fiili engeller düşünüldüğünde, daha iyi bir alternatif mevcut mudur?

Yeni “Küresel Antlaşma” küresel çevre korumasını iyileştirmeye yönelik uygun bir sonraki adım olabilir de olmayabilir de. Çevreyle ilgili kapsayıcı bir uluslararası anlaşmanın esasları dâhil olmak üzere, mevcut sistemin yetersizlikleri ve potansiyel çözüm yollarıyla ilgili olarak daha fazla düşünülmesi gerekmektedir. Kapsam sınırları geniş bir şekilde çizilmiş yeni bir anlaşmayı hayata geçirmeyi istedikleri ölçüde, Devletlerin, diğer hususların yanı sıra, bu anlaşmanın amacı/amaçları, yükümlülükleri ve daha spesifik nitelikli uluslararası anlaşmalarla ilgili olanlar dâhil, ulaşılması amaçlanan yasal etkilerinin net bir şekilde belirlenmesini sağlamaları gerekmektedir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULU- ÇEVRE İÇİN KÜRESEL ANTLAŞMAYA DOĞRU

A/72/L.51

Dağıtım: Sınırlı

7 Mayıs 2018

Orijinali: İngilizce

Yetmiş ikinci oturum

Gündem maddesi 14

Başlıca Birleşmiş Milletler konferanslarının ve ekonomik, sosyal ve ilgili alanlarda gerçekleştirilecek zirvelerin entegre ve koordine şekilde icra edilmesi ve sonuçlarının izlenmesi

Arnavutluk, Andora, Angola, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Bosna Hersek, Brezilya, Bulgaristan, Burkina Faso, Kanada, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Şili, Kolombiya, Kongo, Kosta Rika, Hırvatistan, Kıbrıs, Çekya, Danimarka, Ekvator Ginesi, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gabon, Gürcistan, Almanya, Gana, Yunanistan, Guatemala, Gine, Guyana, Hindistan, İrlanda, İtalya, Ürdün, Letonya, Lübnan, Libya, Litvanya, Lüksemburg, Madagaskar, Malta, Moritanya, Meksika, Monaco, Montenegro, Fas, Hollanda,

Nijer, Norveç, Paraguay, Peru, Portekiz, Katar, Romanya, Senegal, Seyşeller, Slovakya, Slovenya, İspanya, Sri Lanka, Surinam, eski Makedonya Yugoslav Cumhuriyeti, Tunus, Türkmenistan, Tuvalu, Birleşik Arap Emirlikleri ve Birleşik Krallık ve Kuzey İrlanda: karar taslağı

Çevre İçin Küresel Antlaşma'ya Doğru

Genel Kurul,

Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın amaçlarını ve ilkelerini *teyit ederek*,

Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı Deklarasyonu'nu⁴, Çevre ve Kalkınmaya İlişkin Rio Deklarasyonu'nu⁵, Gündem 21'i⁶, Gündem 21'in Daha Etkin Uygulanması İçin Program'ı⁷, Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin Johannesburg Deklarasyonu'nu⁸ ve Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nin Uygulanmasına Yönelik Plan'ı (Johannesburg Uygulama Planı)⁹ ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nın "İstedığımız gelecek"¹⁰ başlıklı sonuç metnini, bunlara ilaveten tüm başlıca Birleşmiş Milletler konferanslarının sonuçlarını ve ekonomik, sosyal ve çevresel konulardaki zirveleri *hatırlatarak*,

Uluslararası çevre hukuku uyarınca mevcut bulunan yükümlülüklerin ve taahhütlerin *farkında olarak*,

Rio Deklarasyonu'nun tüm ilkelerini *teyit ederek*,

Kapsamlı, etki alanı geniş ve insan merkezli evrensel ve dönüştürücü bir dizi Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve amaçları benimsediği "Dünyamızı dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi" başlıklı, 25 Eylül 2015 tarihli 70/1 kararını, 2030'a kadar Gündem'in tam olarak uygulanması için durmaksızın çalışma taahhüdünü, aşırı

4 Bkz. Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı Raporu, Stokholm, 5-16 Haziran 1972, (A/CONF.48/14/Rev.1), bölüm bir, kısım I.

5 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Raporu, Rio de Janeiro, 3-14 Haziran 1992, cilt I, Konferans Tarafından Alınan Kararlar, karar 1, ek I.

6 Ibid., ek II.

7 Karar S-19/2, ek.

8 Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin Dünya Zirvesi, Johannesburg, Güney Afrika, 26 Ağustos-4 Eylül 2002 (Birleşmiş Milletler yayını, Satış no. 03.II.A.1 ve baskı hatası), bölüm I, karar 1, ek.

9 Ibid., karar 2, ek.

10 Karar 66/288, ek.

yoksulluk dâhil olmak üzere, tüm şekilleri ve boyutlarıyla yoksulluğu sona erdirmenin en büyük küresel sorun ve sürdürülebilir kalkınma için vazgeçilmez bir zorunluluk olduğu yönündeki farkındalığını, dengeli ve entegre bir şekilde -ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere- üç boyutu nezdinde sürdürülebilir kalkınmayı sağlama, Milenyum Kalkınma Hedeflerinin kazanımları üzerine inşa etme ve bu hedeflerin yarım kalan işinin üzerine gitmeye çabalama taahhüdünü *ayrıca teyit ederek*,

19 Eylül 2017’de Genel Kurul’un yetmiş ikinci oturumu esnasında “Çevre İçin Küresel Antlaşma” başlıklı üst seviye etkinliğin toplanışını *not ederek*,

Sürdürülebilir kalkınma bağlamında çevresel bozulmanın sebep olduğu sorunlara kapsamlı ve tutarlı bir şekilde işaret etmenin gerekliliğini *vurgulayarak*,

1. Genel Sekreter’den, 2018’deki yetmiş üçüncü oturumunda Genel Kurul’a uluslararası çevre hukukundaki ve çevre ile ilgili belgelerdeki olası açıkları, bunların uygulanmasını güçlendirme amacıyla tespit eden ve değerlendiren, teknik ve delillere dayalı bir rapor sunmasını *talep eder*;

2. Raporu uygun şekilde incelemek ve uluslararası çevre hukukundaki ve çevre ile ilgili belgelerdeki olası açıkları ve eğer gerekli görülürse, uluslararası bir belgenin kapsamını, parametrelerini ve uygulanabilirliğini ele almak üzere muhtemel seçenekleri tartışmak için, 2019’un ilk yarısında uluslararası bir belgeyi kabul edecek hükümetler arası bir konferansın toplanmasını da içerebilecek şekilde Kurul’a tavsiyelerde bulunması amacıyla, Genel Kurul’un gözetiminde bir *ad hoc* açık uçlu çalışma grubu kurulmasına *karar verir*;

3. *Ad hoc* açık uçlu çalışma grubunun tüm Birleşmiş Milletler üye devletlerinin ve uzmanlaşmış kurumların tüm üyelerinin katılımına açık olduğuna *ayrıca karar verir*;

4. Katılımın, resmi toplantılarda yer alma ve çalışma grubu tarafından özel durumlarda aksi kararlaştırılmadığı müddetçe, uygun şekilde resmi belgelerden kopya alma, toplantı belgelerini delege-

lerine ulaşılabilir kılma ve sınırlı sayıda delegeleri aracılığıyla toplantıda söz alma anlamına gelmesi şartıyla, 25 Haziran 1996 tarihli 1996/31 Konsey kararı hükümlerine uygun olarak ilgili hükümet dışı organizasyonların, bunlarla birlikte ilgili konferans ve zirvelere katılımlarına izin verilmiş olanların¹¹ danışman statüsünde *ad hoc* açık uçlu çalışma grubunun oturumlarına Ekonomik ve Sosyal Konsey ile birlikte gözlemci olarak katılımlarının açık tutulacağına *ek olarak karar verir*;

5. Yerleşmiş uygulamaya uygun şekilde, çeviri hizmetleri sağlanarak, *ad hoc* açık uçlu çalışma grubunun aşağıdaki oturumları gerçekleştirilmesine *karar verir*:

(a) Gerçekleştirilecek oturumların süresi, sayısı ve yeri (tercihen Nairobi) dâhil olmak üzere, *ad hoc* açık uçlu çalışma grubunun çalışmalarının organize edilmesine ilişkin meseleleri incelemesi amacıyla, New York'ta, Genel Kurul'un yetmiş ikinci oturumunun bitiminin sonunda, üç iş günü boyunca sürecek bir organizasyonel oturum;

(b) Genel Sekreter'in raporunun sunulmasından en az bir ay sonra, Nairobi'de gerçekleştirilmek üzere, esasa ilişkin bir ön oturum;

6. Yetmiş ikinci oturumunda Genel Kurul'un Başkanından, tüm Üye Devletlerle, yerel gruplarla ve ilgili menfaat sahipleriyle düzenli koordinasyon ve danışma içerisinde, müzakerelerini denetlemek üzere, biri gelişmekte olan bir ülkeden ve biri gelişmiş bir ülkeden olacak şekilde *ad hoc* açık uçlu çalışma grubunun eş başkanlarını atamasını *talep eder* ve çalışma grubunun çalışmalarının açık, şeffaf ve kapsayıcı olması gerektiğinin altını çizer;

7. *Ad hoc* açık uçlu çalışma grubunun çalışmalarıyla bağlantılı masrafların gönüllü katkılardan karşılanmasına *karar verir*;

8. Genel Sekreter'den, *ad hoc* açık uçlu çalışma grubunun çalışmalarını gerçekleştirilmesi, sekreterlik hizmetlerinin gerçekleştiril-

11 Şu konferanslara ve zirvelere katılmalarına izin verilmiş hükümet dışı organizasyonlar kastedilmektedir: Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin Dünya Zirvesi, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı ve 2015-sonrası kalkınma gündeminin kabulü için Birleşmiş Milletler zirvesi.

mesi ve esas temel bilgilerin ve ilgili dokümanların sağlanması için gerekli tüm yardımlar dâhil olacak ve gerektiğinde uygun şekilde diğer ilgili Birleşmiş Milletler organları, fonları ve programlarından tamamlanacak şekilde, gönüllü katkılara dayanmak ve Program'ın hâlihazırdaki gönüllü şekilde finanse edilen programlı aktivitelerine hâlel gelmemek kaydıyla, Birleşmiş Milletler Çevre Programı'ndan önemli miktarda destek sağlamasını *talep eder*;

9. Yukarıda belirtilen sürecin mevcut ilgili hukuki belgelere ve çerçevelere ve ilgili küresel, bölgesel ve sektörel kuruluşlara zarar vermemesi gerektiğinin *farkındadır*;

10. Genel Sekreter'den süreci desteklemek üzere özel bir gönüllü vakıf fonu kurmasını *talep eder* ve Üye Devletleri, uluslararası finansal kuruluşları, bağış kurumlarını, hükümetler arası organizasyonları, hükümet dışı organizasyonları ve gerçek ve tüzel kişileri gönüllü vakıf fonuna finansal katkıda bulunmaya davet eder;

11. Genel Sekreter'den gelişmiş ülkelere ve özellikle de, en az gelişmiş ülkelere, karayla çevrili gelişmekte olan ülkelere ve gelişmekte olan küçük ada ülkelerine, *ad hoc* açık uçlu çalışma grubunun oturumlarına katılmalarında, her bir oturum için Ülke başına katılacak birer delegenin ekonomi sınıfı seyahat masraflarını karşılamaya ek olarak, günlük harcırah sağlamak dâhil yardım etmek üzere özel bir gönüllü vakıf fonu kurmasını *ayrıca talep eder* ve Üye Devletleri, uluslararası finansal kuruluşları, bağış kurumlarını, hükümetler arası organizasyonları, hükümet dışı organizasyonları ve gerçek ve tüzel kişileri gönüllü vakıf fonuna finansal katkıda bulunmaya davet eder.

ÇEVRE İÇİN KÜRESEL ANTLAŞMA! AMA NASIL?

FEVZİ ÖZLÜER

Hazırlık çalışması birkaç yıldır devam eden “Çevre İçin Küresel Antlaşma” metni geçtiğimiz yaz Fransa Hükümeti tarafından Birleşmiş Milletler’de tartışmaya açıldı. 1972 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Stokholm Konferansı’ndan bu yana pek çok küresel anlaşma yürürlüğe girdi.7 Mayıs 2018’de de küresel anlaşma ihtiyacı bir genel kurul kararı haline geldi. Peki bu antlaşmayı diğerlerinden ayıran bir yön var mı? Olacak mı? Ya da neden yeni bir antlaşmaya ihtiyaç duyuldu? Sorularına verilecek yanıt, “peki ama bu nasıl olacak?” sorusuna da verilecek yanıtı doğru bizi götürecektir.

Küresel Sözleşme Düzeni

Bu sorulara bütünlüklü bir yanıt vermek için küresel anlaşmalar düzenine giden yola göz atmak gerekir. İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı yıkıcılığı onaracak ve kapitalizmi yeniden inşa edecek düzen pek çok kurumsallaşmayı beraberinde getirdi. Bir yandan uluslararası ticaret, mal ve hizmetleri düzenleyen kurumlar, IMF ve Dünya Bankası gibi finans merkezleri; diğer yandan ise küresel toplumun dirlik ve düzenini ve bu anlamda da yeni piyasacı refah toplumunu güvence altına alacak Birleşmiş Milletler gibi kurumlar etrafında gelişen küresel sözleşme düzeni asgari bir barış ortamını kurdu. 1970’li yıllarla birlikte yükselen neoliberal sistem, piyasa toplumunu “sürdürülebilir kalkınma”, “yönetişim” gibi kavramlar temelinde kurumsallaştıracak kamu yönetimi politikaları geliştirdi. Afrika, Latin Amerika, Asya gibi sömürülen kıtalarda sürdürülebilir kalkınma ile tedbirler alındı. Yönetişim modeli ile yoksulların

yoksulluğunu sürdürmesinin ve sistemin içinde kalmalarının yolu ve yöntemi denendi. Yönetişim modeline göre, şirket ve devlet ortaklığı temelinde kurulan yönetim modeline sivil toplum da eklenecek ve zayıf çıkar grupları da sistem içinde temsil edilecekti. Mikro krediler, dünyanın yoksul halklarının elinden çalınan zenginliğine karşı onların hayatta kalmaları için piyasaya borçlanmalarına yönelik bir yöntem olarak işlerlik kazandı.

Bu yöntemler de sermaye birikim sisteminin krizini dindirmedi. Sistem içinde tutulmaya çalışılan kitlelerin bizatihi varlığı bile maliyet haline gelmeye başladı.

Büyük mülteci dalgası, küresel savaş, açlık, iklim değişikliği gibi sorunlar bu temsil mekanizmalarını; çevre ve kalkınma arasındaki denge arayışını yani doğayı sürdürülebilir bir biçimde sövmeyi esas alan yöntemlerin de işlevsizleşmesine yol açıyor.

Sermayedarlar, “büyük insanlık ailesini” sırtında taşıma iddiasından sermaye birikim rejiminin zorunlulukları nedeniyle vazgeçiyor!

Bu vazgeçiş, neoliberal sistemin iflasıyla her gün daha fazla somutlaşıyor. Aynı zamanda bu durum; sermayedarları, bu “kitleleri nasıl kontrol altında tutacağı?” sorusuyla da baş başa bırakıyor. Tüm bu gelişmeler, 50 yıl içinde kurulan küresel çevre hukukunun getirdiği sözleşme düzeninin, sermaye birikimine engel olmaya başladığını işaret ediyor. Nasıl ki, burjuva sınıfının yükselttiği eşitlik, özgürlük ve adalet kavramları bir süre sonra bu sınıfa ayak bağı haline gelmişse; şimdi de her türlü dengeyi işaret eden, müzakereyi esas alan çevreye yönelik sözleşmeler ve kavramalar sermaye birikim rejimi için tehdit olarak kabul ediliyor. Kapitalist sistemin küresel idari ve mali kurumları ile mevcut birikim rejiminin zorunlulukları arasında da bu anlamda bir gerilim yaşanıyor. Küresel anlamda yıkıcı sonuçları olacağını bilmelerine karşın, insanlığın refahını belli bir düzeyde tutacak küresel anlaşma sistemini, sermayedarlar, birikimin önünde engel olarak görüyor. Fransa'nın müdahalesini tam da IMF ile gündeme gelen, sermayenin vergilendirilmesine yönelik açılımla benzerlikler gösterdiği söylenebilir. Çünkü birikim rejiminin kurumsal temsilcileri de, mevcut

büyüme rejiminin yıkıcı sonuçlarının çok kısa süre içinde dünya genelinde etki yaratmaya başladığını ve bunun bir yönetememe krizini tetiklediğini görüyorlar. Yükselen köktenci toplumsal örgütlenmeler ve çılgınlıklar, dünya sokaklarını yaşanmaz kılıyor. Bu yükselen çılgınlıkların düzensiz, yıkıcı ve hatta çoğu kez uygarlığı geri götürme potansiyeli taşıdığını da gözlemek mümkün. Bu gelişmeler muazzam bir risk toplumu ve pazarı yaratırken aynı zamanda da devletler düzenini sarsıyor. Bu düzensizliği hiçbir yöneticinin ve hiçbir yönetsel aygıtın kontrol altında tutma şansı bulunmuyor. Belki de bu durum, en çok, Avrupa’da yıkıcı sonuçlarını gösteriyor.

Sermayedarlara Naif Bir Çağrı: Çevre İçin Küresel Antlaşma

Kaliforniya eski Valisi Arnold Schwarzenegger ile Fransız Cumhurbaşkanı Macron tarafından, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na tartışılmak üzere getirilen metin, çevreyle ilgili uyumlu ve birleştirilmiş bir antlaşma düzeyi yaratmak ve esnek hukuk kurallarına bağlayıcılık kazandırarak hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tüm mahkemelerin dayanak alacağı çevre eksenli bir insan hakları antlaşması sözleşmesi hazırlamak amacı taşıyor.

Bu küresel antlaşma, neoliberalizmden bir kurtuluş iddiası taşımamaktadır. Bu antlaşma çağrısı, küresel kurumların yönetme krizini sürdürebilir kılma çabasına yöneliktir. Tıpkı IMF’nin son çıkışı gibi. Antlaşma için, her ne kadar dünyanın ekolojik anlamda fiziksel sınırlara ulaşmış olmasından dolayı bir “köprüden önceki son çıkış” niteliği taşıdığı iddia edilse de bu iddiaya yönelik kurumsal dönüşümleri mümkün kılacak nesnel ve öznel koşullar henüz yok. Birikim rejimini köklü bir biçimde dönüştürecek örgütlü kitleler ve rejimin kendi kendine iflas edeceğini gösteren emareler olmadığı gibi kapitalistler ekolojik krizin gölgesini satabileceğini öngörüyor. Sermayedarlar, bu krizi, güvenlik-sağlık-sigorta yatırımlarına yönelik fırsatlar olarak algılıyor.

Diğer yandan ise bu antlaşmanın bağlayıcılık kazanması devletlerin kabul etmesiyle ilgili. Küresel iktisadi eşitsizliklerden olumsuz etkilenen ülkelerin yeni külfetler altına girmek istememesi, emperyal ülkelerin ise bu tür sözleşmeleri rekabet ortamını bozucu nitelikte görmesi bu tür çevre antlaşmalarının önündeki en büyük engeldir. O halde bu antlaşma tartışmaları ne işe yarar? Emperyal bloktan giderek

kopan ve uzaklaşan veya her türlü yaşam hakkını yitiren toplum kesimlerinin veya devletlerin daha fazla sistem dışına çıkmasını engellemeye yarayabilir. Bu arayışı, eski düzeni korumaya yönelik bir “yeni” olarak adlandırabiliriz.

Mevcut küresel sözleşme düzeninden sermaye sınıfı feragat ettikçe, kitlelerin yönetimini belirlenebilir kılacak mekanizmalar da ilga olmaktadır. Kitleleri, ülkeleri, kıtaları yönetme iddiasındaki kurumlar da bu çelişkinin açmazlarını yaşıyor. Bunun sonucu küresel bir savaş ve hatta küresel emperyal ülkelerde de çöküşü tetikleyecek yıkıcı bir savaştır. Küresel anlaşma düzenini ihlal ve ilga eden sermayedarların aşırı birikime dayalı sistemin zorunluluklarına göre hareket etmeleri karşısında egemen sisteme tabi devlet düzeninin temsilcileri ve hukukçuları bir kez daha uyarılmışlardır: Küresel Antlaşma şart. Böyle bir antlaşmanın nihayetinde kapitalist toplumun etkisi ve gücü sıklaşarak artan krizini ötelese de ekolojik krizleri öteleyip ötelemeyeceği ise belirsizdir. Çünkü artık bu tür küresel antlaşmalar yeni bir toplumsal kuruluş projesi perspektifi taşımadığı sürece hayatta kalamayacaktır. Geleneksel düzeni sürdürmek isteyenler de böyle bir antlaşma ortaya koyamazlar.

Adalet Duygusunun Küresel Düzeyde Onarılması

Küresel yönetim düzeninin ve belki de geleneksel parlamenter sistemlerin tanıdığı olanaklara sahip ülkelerin yurttaşları hem çevrenin korunması hem de temel hak ve özgürlüklerin savunulması açısından yargı yerlerini, devlet yönetimine katılım araçlarını geçtiğimiz 60 yıl boyunca etkin olarak kullanmaya çalıştı. Örgütlendiler, dernekler kurdular. Sokaklara çıktılar, Almanya’da nükleer atıkların gömülmesini engellediler. Fransa’nın ağır kimyasal fabrikalarında çalışan işçilerinin sağlıkları için davalar açtılar. Tüm dünyayı kirleten tarım kimyasallarına ve GDO’ya karşı parlamentolarda lobi yaptılar.

Ancak neoliberal dönemin sonunda, sermayedarlar, yurttaşların devlet yönetimine katılmasını mümkün kılan tüm bu yöntemleri bir yük ve maliyet olarak görmeye başladı. Oysaki devlet yönetimine katılma iradesinin açığa çıkması, hakların aranması devlete meşruiyet kazandırdığı gibi aynı zamanda kamu düzeninin kurulması için devlete her türlü zor aygıtını kullanmasına da olanak sağlıyordu. Örneğin, yanlış sulu tarım politika-

ları sonucunda göl taban suyunu çeken Burdurlu tarım ağalarına karşı, gölün küçük balıkçısı su seviyesinin korunması için doğrudan gidip tarım ağasını engellemez. Onun yerine devleti göreve çağırır. Gölde izinsiz su çekenin engellenmesini ister. Böylece, devlet zor gücünü kullanarak yasak su kullanımını engeller. Bu devletin de meşruiyet kazanmasına, gölü koruyarak kamu düzeninin sağlanmasını, kirliliğin ortaya çıkmasını ve çevreyi koruma ödevini yerine getirmesini sağlar. Aynı zamanda yurttaşları da çevreyi koruyan iradenin ortağı kılar. Küçük balıkçı da göl suyunun tarım için kullanılmasını engellediğinde, sazlıkların korunacağını ve bölgenin bataklık haline gelmeyeceğini bilir. Gölün su seviyesinin korunması, sivrisine nüfusunun artmaması ve buna bağlı sağlık sorunlarının ve sağlıkta öngörülme maliyetlerin ortaya çıkmasının engellenmesi yoluyla da yurttaşlar, çevre koruma sürecinde bir tür kamu düzeninin sağlanmasının da ortağı olur. Bu nedenle de etkili bir yönetim sürecinde, çevre koruma içinde yer alan bu tür grupların (küçük bir balıkçı topluluğu gibi) toplumsal gücü ve topluma katkısı çok büyüktür. Fakat bu tür korumacı kişiler, kurumlar büyüme rejiminin temsilcileri açısından tehdit olarak yansıtılmaya başlandığında, yanlış tarım politikasından vazgeçmek yerine, göl suyunun çekilmesini engelleyenler tehdit olarak görüldüğünde ve buna uygun bir adalet rejimi ortaya çıktığında kamu düzeni de bozulmaya yüz tutar. Yurttaşların karar alma sürecinden uzaklaştırılması, yargıya erişimden kopartılması adalet duygusunun zedelenmesine yol açar.

Yurttaşların devlet yönetimine katılmaya yönelik iradesinin ise mevcut düzenin devamına dair iki sonucu vardır: Bunlardan birincisi, kapitalist toplumun kendi zaafalarını ve eksikliklerini görerek kendini düzenlemesine olanak sağlaması, diğeri ise devletin bu yargısal faaliyetler yoluyla çevresel denetimi veya kamu düzenini tesis edebilmesinde kolaylıklar sağlaması. Bu iki durum da kamu düzeni için küçümsemeyecek fırsatlarla doludur. Fakat artık neoliberal sistem sonrasında sermaye rejimi, yurttaşların devlet yönetimine katılmasını istemiyor. Kısa vadeli kâr, hızla büyümeye yönelik para arayışı içindeki sermayedarlar, bu tür korumacı eylemleri, yaşam mücadelelerinin önünde büyük bir engel olarak görüyor.

Yurttaşın yargılama süreçlerinden ve sözleşme düzenindeki haklarından kovulmasıyla, kamu yönetimine katılma yollarından tasfiyesi aynı anda

gerçekleşiyor.

Nasıl Bir Antlaşma?

Devlet İktidarının yurttaşlar tarafından kullanılabilir ve yönetilebilir kılınması ise ekolojiye yönelmiş tehditlerin aşılması için oldukça gerekli. Son derece tehlikeli boyutlara ulaşmış kirliliği örgütlü bir kamu gücü, kamu bütçesi ve politikası olmadan ortadan kaldıramayız. Bugün ekolojinin onarılması, küresel düzeyde devlet iktidarına çöreklenen neoliberal sermayedarların yerini doğayı ve insanı korumayı esas alan bir yurttaşlar iktidarı almasıyla mümkün. Ancak iki merkez kaç eğilimle karşı karşıyayız: Bunlardan birincisi, yurttaşların devlet yönetimine katılma iradesinden uzaklaşması, salt kendi aralarında bir dayanışma ağı veya birliğine yönelmesi diğeri ise sermayenin, yurttaşların devlet yönetimine katılmasını istememesi. Ekolojiyi korumaya yönelik hareketlerin bu merkezkaç eğilimi, İktidarı ve gücü tek başına kullanmak isteyen küresel sistemin tavrıyla da uyumlu. Mevcut toplumsal hareketlerin bu merkezkaç eğilimi, iktidarı toplumsallaştırma perspektifinden uzaklaşması da sermayenin ideolojik hegemonyasını tesis etmesini hızlandırıyor.

Ekosistemin onarılmasını esas alan bir antlaşma düzeninde tüm farklı sınıfların ortak bir çıkarı olabilir. Doğayı kaynak olarak gören kapitalist sınıflar ve etki alanı için bu kaynağın sürdürülmesi ile doğayı bir yaşam alanı olarak gören insanlar için ortak bir etik alan tanımlanabilir. Eğer ki bir anlaşmadan bahsediliyorsa, bu anlaşmanın tüm toplumları, tüm devletleri kapsamı gibi bir iddia varsa, norma uygulama gücü verecek bu etik kod; anlaşmanın ve doğayı korumanın “hepimizin ortak iyisi” olduğunu kabul etmekten geçer.

Hepimizin ortak iyisinin olabilmesi, bu koşullarda mevcut ekolojik sistemin devam edeceğine ikna olabilmek için dahi iyinin taraflarının asgari düzeyde bir güç dengesinin kurulması gerekir. Mevcut asimetrik güç dağılımını yerine, rasyonel bir güç dengesi tanınacaksa da yurttaş hareketleri tarafından hukuk alanına yönelik etkileşim, iletişim ve siyasal katılım yollarının hem zorlanması, hem de devletler sisteminde bu yolların açık tutulmasını sağlamayı ön plana alması gerekir. Küresel ölçekte, devletleri bu tür antlaşmalara ikna edebilmek, hukuk düzenlerinde yurttaşların haklarını koruyacak güvence sistemleri geliştirmekle eş zamanlı yapılması

gerekir. Bir tür iyi niyet adımı olarak görülebilecek bu tedbirler, bu tür anlaşma düzeninin bir boyun eğdirme değil bir ortaklaşma iradesi olarak açığa çıkmasına olanak sağlar.

Bu nedenle küresel bir antlaşma için öncelikle, kamu politikasını esas alan bir kurucu yurttaşlaşma şart. Bu kuruculuk, yeni bir dünya yurttaşlığını bize dayatıyor. Ekolojik yurttaş, dünya üzerinde sermaye düzenine karşı borçlandırılmaktan, geleneksel bilgisinin, emeğinin ve kültürünün çalınmasından kurtulması için yola çıkmalı. Bu yurttaşlık bilinci, dünya genelinde eşit haklarla korunan bir adalet mekanizmasına ihtiyaç duyuyor. Örneğin, iklim değişikliğinden, hava kirliliğinden, yetersiz beslenmeden, türlerin yok olmasından olumsuz etkilenen ülke halklarının ve yurttaşlarının bu soruna yol açan şirketlere, bu soruna yol açan devletlere karşı küresel adalet mekanizmaları içinde, kendi ülkesinde veya o ülkenin adalet sistemi içinde haklarını arayabilecekleri hukuki usullerin geliştirilmesi bir adım olabilir.

Ekoloji
Kolektifi

Farabi Sk. No:24/16, Çankaya/Ankara +90 (312) 425 7764
iletisim@ekolojikolektifi.org ekolojikolektifi.org @ekolojikolektif ekoloji.kolektifi

Çevre İçin Küresel Antlaşma

EDİTÖR: FEVZİ ÖZLÜER ÇEVİRİ: SERDE ATALAY

Bu antlaşma süreci, küresel düzeyde çevre hukukunun ve belki de daha genel olarak küresel hukukun işlemez hale geldiğinin kabulü üzerinde şekillendi. Fransız hukukçular tarafından önce Fransa'da sonra da Avrupa'da gündeme getirilen yeni bir küresel antlaşma gereği, Habitat 3, Paris Antlaşması sürecinin de bir yanılla devamı olarak görülebilir. 7 Mayıs 2018 günü 143 ülke tarafından da "Çevre İçin Küresel Antlaşmaya Doğru" kararı kabul edildi. Türkiye, Amerika, Rusya, Suriye, Filipinler ise bu antlaşmanın yapılması gereğine karşı oy kullandı.

Küresel çevre sorunlarıyla, yerel çevre sorunlarının özellikle kirlilik, iklim değişikliği, kimyasal atıklar, kentleşme, biyolojik çeşitlilik temelinde neredeyse iç içe geçtiği bir tarihsel dönemde ortak bir hukuki düzene acil ihtiyaçlar da artıyor. Bu metinleri Türkiye gündemine getirirken, küresel düzeyde hukuk düzeninin yaşadığı sorunlara dikkat çekmek istiyoruz. Bu yayının amacı, Küresel Antlaşma metninin Türkiye açısından olmazsa olmaz bir metin olduğunu ortaya koymak değildir. Bu yayının amacı: Küresel çevre sorunlarına karşı küresel hukuki düzenin tıkandığını ve hatta krize girdiğini göstermek, bu konuda yeni arayışları canlı tutmaktır. Daha önemlisi de bu küresel hukuk normlarının işlevsizleştirilmesinden bir çıkışın olup olmadığını tartışmaktır.

